

Milan Jesih

DESETI RAČEK

Proti Andersenovi pravljici

OSEBE:

1 - RAČEK, naslovna vloga

in tri igralke:

2 - RACA, RAČKA,

3- GOS, PERICA, LUNA, KOLOMBINA

4 - KOKOŠ, LISICA, BELI KLOVN

plus dva igralca:

5 - PURA, GENERAL, LISJAK, STRAŠILAR, ČUK, CIRKUSANT

6 - RACMAN, KRČMAR, KAMEN, JEŽ, HARLEKIN, GREGOR

Drugod so razporejeni glasovi ZMERLJIVCEV po Vaši volji
ali označeni samo kot ZBOR ali GLASOVI.

.

P R O L O G

Nastopijo vsi igralci: prišli so razkrit mnogoternost, ki jo bodo razkazovali na odru. Kažejo dele kostumov in rekvizite, s katerimi se bodo spreminjali v igrane osebe. Lahko da malček zadiši po cimetu in commedii dell'arte.

Dame, gospodje — zdajšnji in prihodnji —,
vsi, kar vas, cenjeni in spoštovani,
je sem pridrlo kakor ob povodnji
in se posedlo širom po dvorani,
tu sem, da bi lepo odžlubodral,
kot se spodobi, pesmico v pozdrav.
Najprej zahvala vsem, ki ste tu z nami.
Z našim poklicem nismo radi sami.
Igralcev je kar groza prazne hiše:
z gledalstvomtu je šele gledališče.
Zdaj boste rekli: jasno, od praznine
mogoče ni pobirati vstopnine.
Nikarte, prosim. Naj zagotovim,
pri nas ni takih malovrednih rim.
Zakaj če avtorju se kakšna utrga,
jo hitro stre neizprosni zakon trga,
ki z žvižganjem gledalcev se izraža,
kar za naš ceh strahotna je blamaža,
in nič ne maramo, da v naši hiši
se taka neprijetna muzka sliši.
Če vam ne bo vseč torej igra naša,
naj, prosim, to okrog se ne razglaša;

saj če ste šli nam vi na limanice,
kaj bi svarili tetice pa strice,
naj le se tudi drugi nasmodijo
z ničvredno in puščobno afnarijo.
Če pa ta igrice vam bo po všeči,
kar kdajpakdaj nam tudi se posreči,
ženite žlahto in sosede svoje:
modrost tu govori in brihta poje,
lepota najmilejša se razgalja ...
Lepota? No, sem pa zares kanalja —.
Junak nocojšnje igre je grdavž,
zrcalo mu nastavlja nekaj avš,
in pridiga mu nekaj gizdalinov
in nekaj tepcev ga ozmerja fino —.
Lepota pa ima nocoj prosto.
No, oprostite, mi je pač ušlo —
zaneslo me je, ker so me poslali
pred vas, da bi vam na vsa usta hvalil
nocojšnjo igro in vas, spoštovani,
parter, balkon, vsi pražnje tukaj zbrani,
za našo umetnost prosil dobre vage,
če ne navdušenja, vsaj sodbe blage.
(Tu se zrima poimenska predstavitev igralcev.)
Mi dajemo peruti vašim sanjam.
Dame, gospodje, se dotalno klanjam.

PRVO DEJANJE

1. PRIZOR

Na ulici. Gospe PURA in GOSKA se pogovarjata, prihiti še gospa KOKOŠ.

KOKOŠ Sta pa sosedi moji zgodaj vstali!

Pa menda je ne mahata že s trga?

GOSKA Kaj novega? Kaj čenč? Morda škandali?

PURA Cene so take, da se ti kar strga.

KOKOŠ Ničesar novega. Ti kraji gnili:

blatni, zaplankani, neprosvetljeni.

Kar zna v provinci tej mahati s krili,

vsi smo neumni, pridni in pošteni.

GOSKA Preveč navadni.

PURA Jaz sem rada taka.

Naj gaga gos, kokoš naj kokodaka,

jaz naj kavdram.

KOKOŠ Nič novega, edino

le to, da neka skupna znanka naša ...

GOSKA Povejte vendar — skrajšajte tišino!

PURA Katera? Kaj? Kako se pa oglašča?

KOKOŠ Ne morem reči ... Nisem opravljliva ...

A če v namiguse resnica skriva ...

GOSKA Povejte, no!

KOKOŠ Le slišala tako sem:

da jajc je srečno izvalila osem

— ali devet? —, a zadnje da se noče;

ker da ga izvaliti ni mogoče.

2. PRIZOR

Prav tam: na ulici. Ob gospeh PURI, GOSI in KOKOŠI priropotajsa z ogromnim jajcem še RACA. Prve tri je ne opazijo, dokler se ne oglasi. Potem iz jajca: RAČEK.

KOKOŠ Gmi?

GOSKA Je mar pogrom?

PURA Gmi ...

KOKOŠ Že, ampak—
na nebu ni pa enega oblaka.

GOSKA Potlej pa ne!

PURA Da ne?

GOSKA Seveda ne.
Če ni mogoče, potlej ne gmi.

PURA Gmi. In trese se.

KOKOŠ O — kokodajsa!

GOSKA Če se spoznate na seizmologijo ...

KOKOŠ O — kokodajsa! Senzacionalno!

PURA Potres!

KOKOŠ Prejoj!

PURA Po nas je! Vsega konec!

GOSKA Zbežimo — po Mercallijevi lestvi!

KOKOŠ O koko, kokodak!

PURA Kvav, kvav!

GOSKA Ga, ga ....

RACA Valim pa valim to jajce, pa nič. To jajce je nesramno, noče se izvaliti. Zvalila sem jih že devet, deseto pa nagaja! Devet mojih gagajočih srečic: devetema moja sreča, potomstvo

moje, sad mnogoterni moje nekročene ljubezni! — A ta
pokora jo odtehta! Se boš že izvalilo ali ne, jajce nesrečno!
(*trem gospem*) Ene valijo kar sede. Starokopitno! Jaz pa, kot je
zdaj moderno, valim racaje naokoli.
(*spet jajcu*) Me pa res zanima, kakšen lepotec je tu notri. Tok, tok!
A slišiš, detece — kaj se obiraš! A si zaspalo? Čas je prišel!
(*gospem*) Je tako cagavo a tako gosposko?
(*jajcu*) No, zmigajte se, vaša gnada! Naj valim, da bom stara
ratala? Rada bi imela še kaj od življenja! Rada bi še kakšno
noč preplesala!
(*zabluzira*) Materinstvo je velika sreča,
jeeaaa! —
Vendar pa je rokenrol še večja —
jeeaaa!

Iz jajca pride RAČEK.

GOSKA Gospe — bežimo!
PURA Hujše od potresa!
KOKOŠ O kokodajsa — res je: katastrofa!
GOSKA Letim!
PURA Hitim!
KOKOŠ Sedim. Sem čisto paf.
GOSKA O, proč!
PURA Sta videli?
KOKOŠ Pojdimo vendar.
Tri gospe — PURA, GOSKA in KOKOŠ — odhitijo.
RAČEK Mamica! Sem že tukaj! Mamica!
RACA Presneto velik raček.

RAČEK Mamica!
RACA In kako nepočesan.
RAČEK Mamica!
RACA Neurejen.
RAČEK Mamica!
RACA Grd.
RAČEK Mamica!
RACA Zelo grd.
RAČEK Mamica!
RACA Kar srh me spreletava.
RAČEK Mamica!
RACA Prava pošast.
RAČEK Mamica!
RACA Slabo mi je.
RAČEK Mamica!
RACA Zvalil se je — kakšen grd sin.
RAČEK Mamica, ljubčka!
RACA O, to pa ne ... Ej , čakajte, sosede, isto pot imamo!
Zbeži še RACA.

3. PRIZOR

RACMAN, potem RAČEK, potem mimoidoči ZMERLJIVCI.

RACMAN Jaz račk in račkov sem novozvaljenih:

oče teh kepic puhastih — na zdravje!

Ponosen sem, čestitam svoji ženi,

preštel sem do devet, do tu vse prav je,

povabim vas na glažek vse navzoče ...

RAČEK ponosno pokaže svojo številko: 10.

Tu je deseti. (Čez čas.) Žena? Nemogoče.

RAČEK Oče! Očka! Papači!

RACMAN Ne, ne verjamem. Saj v naši družini

nismo ne smrdokavre ne kalini.

Jaz — po imenu in poklicu Janez ...

Vselej sem živel zgledno. Jaz dandanes

med racmani uživam spoštovanje,

"gospod" mi rečejo, "gospod" sem zanje ...

RAČEK Oče! Očka! Papači!

RACMAN In tudi zase sem gospod ... Med nami:

čeden, povšeči marsikteri dami.

ZMERLJIVCI — Temu se pa reče prirastek!

— Kje ste pa naročili tole povečavo?

— A te sin kaj pestuje?

— Strašno si se potrudil; dobesedno strašno.

— A je v trojnem formatu?

RACMAN Moj rod — bili smo race, ne pa noji.

Racman sem po prepričanju in hoji.

RAČEK Oče! Očka! Papači!

ZMERLJIVCI — Enkrat za trikrat!

— A ti je v naravni velikosti premajhen?

— Ja: tegale šteje trojno za otroške doklade!

— Devet plus tri je dvanajst. Rekorder!

— Ta te pa prevaga!

— Preveč celo za nogometni klub!

RACMAN Član stranke na oblasti, domoljub ...

RAČEK Oče! Očka! Papači!

RACMAN Položnici za davek dohodnino

zmeraj dodam še eno z napitnino.

Ne le da sem soliden in korekten:
ne, jaz sem superpriden in perfekten.
In tudi boljše rimam ponavadi ...
A danes spričo nove otročadi,
predvsem pa te znakažene pokore
moj silni um nekako nič ne more ...

RAČEK Oče! Očka! Papači!

RACMAN zbeži.

ZBOR Gorje — imeti takle stvar za sina.

Da takega ne pomni veterina. *(Tudi zboroma zbežijo.)*

RAČEK Postava in obraz — pomagaj Bog.

In takšenle naj hodim naokrog?

(Se z odporom gleda v zrcalo, odkimava.)

4. PRIZOR

RAČEK, potem še GENERAL in PERICA.

RAČEK *(kot pripovedovalec)* Nekoč nekje v deželi za gorami
se je izvalil očiju in mami
raci in racmanu med rački raček,
ki je od drugih bil po tem drugačen,
da je bil nedopovedljivo grd.
Ne le da je kazil domači vrt
in bližnji ribnik in vesoljno faro,
da pomnilo ni niti najbolj staro,
v spotiko bil je širni domovini.
Čeprav so tam menda neznosno fūni,
so ga nagnali, naj gre, kamor hoče.
Pri njih ostati pa da ni mogoče.

Saj kdo pa gledal bi odurno spako,
ki v beg pred njim spusti se vojska cela
in general, največji zmed junakov,
od same groze v hlače se podela.
(Dokaz, da se je general pokakal,
pokaže vam perica. Hej, Angela!
Izvolite, tu na vpogled imate
hudo ožgane generalske gate.)

GENERAL   Angela, prosim vas, nikar blamaže.

PERICA   Sramota je za to, da se pokaže.

GENERAL   Jaz vendar, ki sem slaven po pogumu ...

PERICA   Človek za to plenice je izumil.

RAČEK   In, kot rečeno, račka so nagnali.

PERICA   So na posvetse zbrali generali
in rekli račku: "Raček — ali ali",
ker znano je, kako pri nas smo fini,
"ali odidi ali pa izgini".

GENERAL   Rečeni racelj je bil grd ... grozljivo.

Junak je, kdor ga je preživel v živo.

S prostimo očesom na tako razdaljo.

In za ta strah sem si pripel medaljo.

Zato nas pa imate, generale:

da se na nas pripenjajo medalje.

VSI   Smo rekli: "Zgubi se ali izgini.

Pa da te več ne vidimov bližini!"

RAČEK   O vsem poroča vir nam zanesljiv,

pravljicar Andersen, ki tam je bil

in se je dal natančno poučiti.

In tam so pri pouku temeljiti.

PESEM, ki jo zasmehujoč zapojejo, kot bi ga slavili.

GLAS A Zarana je deževalo,
dan je veder in svetel.

GLAS B Hoditi, to je premalo,
je, da bi rajši poletel ...

GLAS C Čisto nebo in nikjer
niti meglice oblačka.

ZBOR Svet bi bil lep in prelep,
če ne bi bilo tega račka. — *(Konec pesmice.)*

GLAS Sestre in bratje smo tako sklenili:
če noče iti, naj se ga prisili.

PERICA Naj gre, naj zgine. Niti raca — mati! —
ga ni hotela nič zadrževati.

GENERAL V kotu dvorišča zeva luknja v plankah,
spodnje odlomljene pol letve manjka:
tam skozi raček mahne jo na tuje.

RAČEK Kam gre, kaj ga po svetu pričakuje?
Mu lepše bo po svetu — al še huje?

5. PRIZOR

GLASOVI gozda. To so najrazličnejša bitja: želva, praprot, dihur, škrat, star štor, ptiči, žaba. Tudi sama menažerija je bizarna; tudi ti so nekoliko skaženi, zato pa toliko bolj agresivni.

GLASOVI — Vgrezni se v zemljo, ko tako si grd!
— "Nikar ne v zemljo," prosi bratec krt!
— Hudo odvraten si, za božji čas:
še kravjek v travi lepši je v obraz.

— Ni grdega tako na vseh planetih,
ki nanje naše zlato sonce sveti.
— Kako se ponorčuje kdaj narava!
A kar je res, je res: kar dobro plava.
— O gnus neznanski, kakšno grdo perje.
Danes ne bom pritaknil se večerje!
— In kakšen kljun! To je posmeh perjadi ...
— Kako skažen je pa šele odzadi!
— Saj še smetarji se ga bojo bali!
— Krraaa, smo junaki mi pri komunalni —
če se smeti pravično embalirra ...

RAČEK silno utrujen zastane.

RAČEK Po strašnem dnevu se bojim večera,
ker namreč to moj prvi bo večer.
Pod krilom spijo bratci vsi pri mami,
po planem pa lomasti huda zver.
Če smo otroci v temni hosti sami,
ni zjutraj več nobenega nikjer.
Zato me sprejmi ti, gmič robide,
pod svoje mrzlo in prepisno krilo ...
Varuj me, trnje, če kaj mimo pride,
da ne bi na perutko mi stopilo.
Varuj me, zbodasti pomladni hlad,
vsaj kakšen dan bi še učakal rad!
Tema me varuj — ko tako sem mlad!

LUNA Kdo bo to gledal, takšnele pošasti?
Utegnem od pregroze še dol pasti.

RAČEK   Bi mislil si, da ena polna luna
          na zemeljsko grdoto bo imuna?
LUNA   Z menoj se pričkaš, ti nestvor zabiti?
          Slavilci smo lepote sateliti!
          Le ne odpiraj brez potrebe kljuna!
          Pa lahko noč — če so zobje umiti.
          (Odide, medlo sveteč, naprej po nebu.)

DRUGO DEJANJE

6. PRIZOR

*Pride STRAŠILAR, sam živa reklama za svoje izdelke. Na uho si tišči
          mobitel.*

STRAŠILAR   Jaz sem od vseh strašilarjev pod nebom
          najbolj v razmah prignal strašno obrt:
          za posel, razvedrilo in potrebo
          kaj strašnega postavim vam na vrt,
          v vinograd, sadovnjak ali na polje,
          da varje grozdje, sadje in gomolje
          pred ptiči, zajci, vepri in pred zmaji,
          ki zdaj pojavljajo se v naših krajih.
          Strašno odganja ose in komarje,
          celo pred firbci in zijali varje,
          ker namreč taki so projekti naši,
          da se jih vse neprav prišlo ustraši. —
          O, moram govoriti s temle ... ptičem?

Ti, daj številko, kam naj te pokličem?

RAČEK Kar semle.

STRAŠILAR Kdor se ne izmika delu,
sreča pokliče ga po mobitelu.

(Ponudi račku aparat, da gaga vanj. Izmenjavata ga.)

RAČEK Seveda sem naiven in verjamem,
da revnemu bogat zastonj pomaga,
zato loviš takole me na samem...

STRAŠILAR Si pa res strašen ... Bi prestrašil vraga!

RAČEK Če res sem strašen, kaj da ti prav nič
se ne ustrašiš ob pogledu name?

STRAŠILAR Se ne ustrašim, ker si namreč ptič,
jaz pa, poglej, sem sin človeške mame.
Kot človek se ustrašim le človeka.

RAČEK Ljudje so te trpinčili edini ...

STRAŠILAR Svinja največkrat reče "svinja" svinji.
Ti zrasel pa iz ptičjega si mleka,
in potemtakem...

RAČEK Ja: po skušnji ptičji
— saj so me topli bratci, somladiči —,
naj ptič se najbolj ptiča izogiba ...

STRAŠILAR Za ribo je najhujša grožnja riba.
Torej, ponujam ti donosen posel.
Namreč: jaz bi zagonske stroške nosil,
ti pa vložiš to neverjetno faco.

RAČEK Žališ me kot žival, žališ kot raco.

STRAŠILAR A daj — koga še žalil je profit?

RAČEK Ne, ne in ne. Nikdar! Piši me v — uho.

STRAŠILAR Strašilar sem; strašila izdelujem

in jih prodajam tukaj in na tujem;
živim strahovom službe posredujem
in tudi sam strašilo sem vsesplošno:
ampak imam pri tem bolj prazno mošnjo ...
Pa tudi — nimam živcev za pošasti ...
Po svetu namreč marsikaj lomasti,
kar zbuja strah — se vruga ne bojim ...
A kupčeval bi najbrž laglje ž njim. (*Odide.*)

7. PRIZOR

Primahajo ZBOR.

1. MOŠKI GLAS Takšne silne izrazne moči, kot jo ima mili jezik našega klenega rodu, nima pod nebom jezik nobeden; ampak kako grd je grdi raček, se pa niti po slovensko ne da povedati.
1. ŽENSKI GLAS Nerada se kritično izražam o drugih osebah - že zato, ker dobro vem, da tudi sama nisem idealna. Ampak ko me že ravno vprašujete: grdi raček je najgrše, kar sem kdaj videla.
2. MOŠKI GLAS Poskusili so ga fotografirati, da bi z njegovimi fotografijami strašili otroke, ampak se je film v aparatu kar scvrl.
2. ŽENSKI GLAS Odkar se mi je zdelo, da sem ga videla, me muči huda nespečnost. Če pa že zadremam, me kaj kmalu prebudi strašna podoba odvratnega kljunatega bitja — vsa se tresem, utrip mi bije dvesto na minuto, in adijo počitek.
2. MOŠKI GLAS Tudi če se obleče v drago obleko iz listra, si nadene sončna očala in polcilinder, si obuje lakaste čevlje in nalepi klarkovske brke nad kljun in se neparfumira: sprehajališče se v hipu sprazni.

2. ŽENSKI GLAS Jaz bi rekla, da je najbrž malo ogaben.

1. MOŠKI GLAS Če ni moč po slovensko, ni moč sploh ne.

(Se napotijo naprej, odidejo.)

8. PRIZOR

Raček sam ob ribniku.

RAČEK Hladna si, voda. Mrzla si, ledena.

Pa si prijetna, navsevdilj vabeča,
o voda, voda, o, ki me objemaš ...

Tako okreten sem na tej gladini,
o voda, o, domače in veselo
mi je pri srcu, kadar zaveslam.

Pa si okrutna, večno si zrcalo,
in ko pozdraviš me z mehko dlanjo,
se mi že posmehuješ, voda, voda
zrcalo, o zrcalo ti sovražno,
o voda posmehljiva, ki navsevdilj
mi kažeš moj obraz, o voda, voda ...
in govoriš:

ZBOR *(neviden, kot šepet vode)*

Poglej se, racman, o poglej, poglej se,
kako si grd, grd, grd, grd, grd, grd, grd ...

9. PRIZOR

Pridejo tri ČENČAČE: GOS, KOKOŠ IN PURA.

ČENČAČE Spet smo tuki: tri stare prijateljce.

Smo zrihtane koker iz škatelce —
se gremo mal pukazat pod večer.
Nas občuduje ne en kavalir,

toko čedne od spredi in od zadi,
ko se košatmotle po prumenadi,
in nam eden ne reče drugače
kot: tri ubrisane čenčače.

PURA Pravjo, de res ma repetnice, pa najbrž
če jih neb mel, zato neb bil neč grš.

KOKOŠ Kot je dejal moj mož: "Prmej kokoš,
tako ni grd ne veper in ne mrož."
In prav nič ni mu teknila večerja.

GOS Ne vem, zakaj imamo paragrafe.
Zakajti javno mnenje se vznemirja.
Lejte vse te južnakarje: žirafe,
velblode, opice in krokodile ...

PURA Ja, grd je, grd.

KOKOŠ Grd, grd.

GOS Grd, smo sklenile.

(Odidejo.)

10. PRIZOR

RAČEK, KRČMAR, LISJAK, LISICA

KRČMAR Le bliže, o popotnik, noter stopi:

tu je prijetnega počitka kraj:
popotnik odpočije si na klopi,
s požirkom si poplakne zalogaj.

Izbrati nisi bolje mogel časa:
je ura, ko so lačne vse živali.

Za tega želod, onemu klobasa,
vsakogar želje bomo spoštovali —
saj vsak cekinček je postrežbe vreden:
(zase) eden bo sit in drugi bo pojeden.

RAČEK (zase) Kako pa tukaj so res ljubeznivi.
Še mar jim ni, da sem tako ... nič čeden.
Stopimo noter. — Boter, Bog vas živi!

KRČMAR Pijača prija, hrana dobro dene:
obilne porcije in nizke cene! —
(zase) To bo nekaj pernatega, seveda ...
Ampak naj se miže ga rajši gleda!
(glasno) V kljunček ti denem list poprove mete,
zaveže ti ga pentljica rdeča.
Pogrinjek: rože v vazi in serviete,
dva ostra noža in prižgana sveča ...
Gospod lisjak s prismuknjeno soprogo:
raca po žužemberško in s prilogo!

LISICA Meso ni sveže. Saj je že plesnivo.

KRČMAR Kako ni sveže — če je pa še živo!

LISJAK O hvala nebu, končno mrzlo pivo.

KRČMAR Priloga je korenček, sladka repa ...

LISICA Ne dam se goljufati! Nisem slepa!

KRČMAR Na kljunu se mu vidi ...

LISICA Ni užiten!

Kar sami si ga rajši kam vtaknite!

LISJAK Pomiri se, nikar škandala, draga!

LISICA Bom pokazala jaz sleparju vraga!

KRČMAR Molk mi edini da lahko pomaga.

LISJAK Zavedaj se, da žena diplomata ...

KRČMAR Tak diplomat, ki je doma copata ...

LISICA Takole neužiten in nagravljen,
in ga računa celih sedem tavžent!

LISJAK Škandal! — ko vendar dejstvo je notorno,
da diplomatski zbor se izraža zborna.

LISICA Greva. To krčmo pa naj vrag pobere.

LISJAK "Tavžent," je rekla. Konec je kariere.

(LISJAK IN LISICA odideta.)

KRČMAR Nesporno si primerek perutnine,
a kdor te vidi, dober tek ga mine.

RAČEK Kaj bi bil razlog?

KRČMAR To, da si pregrd,
in ne verjamem, da boš kdaj požrt.
Ne živega ne v slastni marinadi
gostje ne bojo te imeli radi.
Vrni mi pentljico pa se pospravi —
in se odreci gastronomski slavi.

(RAČEK se odpravi.)

(Za njim.) Ker jed lahko je še tako okusna,
ne gre v promet, če na pogled je gnusna.

(Zase.) Ampak komad vam vaga lepe kilce.

Res pa je grozen. Naj ga zvrnem šilce. *(KRČMAR odide.)*

11. PRIZOR

RAČEK vzdihujoč odide. Kmalu naleti na velik kamen, se nasloni nanj in se zjoka. — Potem ČUK

KAMEN Ampak, veš kaj, nesrečni grdi raček, povedal bom, ne morem si drugače: res ni lepo, da si takole grd. — Mogoče misliš, kamen je pač trd v srce in glavo. Kamni smo vsi trdi. Rački pa vsi nasploh sploh niste grdi. Raček — torej izjema si: kot tak. Kakor bi jaz bil, če bi bil mehak. Da, jaz sem trd in trdoglav, a vem: svet nič ne mara takšnihle izjem. — Na, tule spet prihaja stari čuk, tepec, bedak, prismoda in prismuk, ki išče zdaj očala, zdaj klobuk.

ČUK Ta je pa močna. V vseh teh dolgih letih, odkar me je zvalila moja mati (da na tem svetu nimam kaj početi), sem prvič zgubil kar oboje hkrati: tisto neumnoreč, ki gre na nos in z njo na svetu se šele kaj vidi, in tisto, ki brez nje sem v glavo bos — je res, da v mrazu rad razum se spridi?

KAMEN Ah, kje pa! Jaz sem zmeraj razoglav, pa se razum ni nič poškodoval.

ČUK Kamen — poznam ta glas. Se spravljaš spat? Kaj to čepi, najbrž kakšen tvoj brat?

KAMEN Prej tvoj bratranec, ker je ptič — grd raček.

Bil bi lepotec, če bi bil drugačen.

ČUK Če je mlad racman grd, tako sem bral,
navadno to prehoden je pojav;
kar namreč mi na voljo je podatkov,
gre za odraščanja obdobje kratko —
in kar se zdi grd raček, sploh ni raček,
ker je posredi le podtaknjen jajček;
vsak učenjak delil bo mnenje z mano,
ker znanosti je namreč splošno znano,
da je grd raček namreč pravzaprav,
kot sem že rekel, namreč le pojav —
očem odvraten, ampak vendar toda:
ko zraste, zraste v lepega laboda,
in je v podobi krasni manekenski
všeč vsaki vodni ali zračni ženski,
in torej sploh bo namreč pravzaprav,
to je labod, vsak učenjak dejal,
in jaz enako rečem nič drugače,
to je labodek mlad, ne pa grd raček.
Grdavž ko zraste, čaka ga usoda
bleščeča kot sneg belega laboda.

RAČEK Labod? Saj to so tiste ptice bele,
ki sem jih videl, v nebu so letele:
dolgi vratovi in široka krila,
bitja, da lepša niso se zvalila!

ČUK Lepota in kar take je navlake,
prav malo nas zanima učenjake;
čeravno, najsvendar, akoprav
sama na sebi tudi je pojav. —
Mi kdo pove — kaj jaz sploh delam tukaj? (*Odide.*)

KAMEN Eh, iščeš reč, da z njo pokril bi čuka. —
Že ne posluša več. Takole hodi
okrog ves zmeden ...

RAČEK Lej, poglej — labodi!
Sinjin nebesnih kralji! Bratci! Bratci!

KAMEN Enako lahkoveren kakor mlad si.

RAČEK Samo na videz sem podoben raci!
V resnici nisem raca — ej, gospodje,
saj znanost me prišteva med labode!
Ne slišijo — poletel bi za njimi ...

KAMEN Na jug gredo, da umaknejo se zimi;
ko voda zmrzne, bolj težko se plava,
in s snegom se pokrije sočna trava;
noč dolga, kratek dan in nizek nébes -
pritisne mraz, še kamne nas zazebe.

RAČEK Da sem labod? Sem racman? Nič ne vem.

Vem le, da dvomim. Prav, ampak — o čem?

SONG O MRAZU IN POMANJKANJU

— Vse krajši so in vse hladnejši dnevi
in s slednjim dnem je sonca pot bolj nizka.

Umolknili škrjančji so napevi,
v jutranji mraz sama tišina piska,
da jo poslušajo kosti
in da boli.

— Kdaj kakšen mrtev list spusti se z veje
in zavrtinči v mraku predvečera;
in zver neznana v hosti se zasmije
z brezsravnim krikom, da srce zamira
dolgo potrepetavajoč
v nesprosno noč. (*Odide.*)

12. PRIZOR

V temi smrči JEŽ, potem koraki, godrnjanje v spanju, ropot.

JEŽ Kaj je zdaj to? Kdo pa tako lomasti?
Kdo si, kdor si? Tu si na tuji lasti,
si na območju mojega brloga —
kdo si, ki si — pojasni se, nadloga,
kdo si ...

RAČEK Jaz sem samo jaz — grdi raček.

JEŽ Čakaj! Res si grdavž: v besedo skačeš! —
Kdo si, ki mi tvoj bučni je korak
ukratil spanec, nepopisno blag,
kdo si, oj odposlanec ti nesreče,
ki v bridki zimi zbujaš ježe speče?
Kdo, ki bediš, ko vlada zunaj zima —
zdaj luč prižgem, ker me močno zanima!

Se prižge luč.

Ojoj, kar vidim - saj ni moč verjeti!

Saj bi ustrašil se ga še poleti.

Kdo si? Kaj si?

RAČEK Ih, racman. Kaj pa ti?

JEŽ Zate nisem ti. Reci mi oni.

RAČEK Kdo so oni?

JEŽ Ne veš? So en star ubog nespečen jež.

RAČEK Se lahko pogrejem mar pri njih?

JEŽ Zapri, ker je prepih. Mogoče. Si ptič?

RAČEK Ptič. Rad plavam, a stopinj je nič in voda led.

JEŽ Je ne maram. Tu je ne omenjaj.

RAČEK A vode?

JEŽ Uh, a spet? Kaj sem dejal!

RAČEK No, prav. Molčim. Samo naj me ne naženo na plano.

JEŽ Ampak vedi, da imam bodice in da te lahko zbodem.

RAČEK Zakaj bi me zbodli?

JEŽ Če bi ravno hotel.

RAČEK Jaz da bi hotel, da me zbodejo?

JEŽ Ne - mi če bi hoteli.

RAČEK Vi?

JEŽ Namreč oni.

RAČEK Zakaj bi pa oni hoteli?

JEŽ Nisi ti tisti, ki tukaj sprašuje. Jaz sem prej prišel in imam bodice.
Nam mogoče se zahoče.

RAČEK Čisto tiho bom. Ne bom jih motil.

JEŽ Ptiči pojejo, a ne?

RAČEK No, ne pojejo vsi ptiči; in še tisti, ki pojejo, ne pojejo vsi
najbolj posrečeno. Eni se bolj derejo.

JEŽ Nisi ti tisti, ki tukaj razsoja, kaj je posrečeno in kaj ne — jaz imam
bodice.

RAČEK Ne bom razsojal, prav.

JEŽ Če si ptič, boš torej pel.

RAČEK Znam malo gagati, sliši se kot kakšen boljši rap, peti pa ne
znam.

JEŽ Ne pozabi na bodice. Pel boš uspavanke staremu nespečnežu, ki sem jaz. To sem se pa dobro spomnil, aneda?

RAČEK *(zdaj kot pripovedovalec)*

Tako je naš grdavž vso zimo gagal.
Nikoli sit, ves čas nasprotno lačen,
in vendar, kot pokaže točna vaga,
na pomlad to ni več poprejšnji raček:
zdaj je to velik racman, in čeprav
še mlad, ni več mladiček. Je postal
odrasla grda pernata žival.

JEŽ Zdaj bo pomlad in ne bom več tako čemeren. Naseli se kod v bližini ... Mislilim — midva bi bila dobra soseda ...

RAČEK Hvala jim, to je prijazna beseda, ampak ...

JEŽ Šele pri svetlem dnevu vidim, kako si grd. Če me misliš prositi za roko moje hčerke — nikar! Tega ji ne morem prizadejati. Prijatelj, saj razumeš: si pregrd.

RAČEK Prosim za roko?

JEŽ Pomlad bo. Še jaz sem skoraj dobre volje. Čas bo, da se oženimo.

RAČEK Ojoj?

JEŽ Saj se prestane.

RAČEK Ojoj, ojoj. — Pozdravljeni, oni: dobri stari jež!

JEŽ Boš letel ali greš peš? Daj, da te vidim zleteti!

RAČEK Hvala jim, da so me prezimili. *(Odleti.)*

JEŽ Kako bi pa kaj meni pristajale perutnice? *(Se umakne.)*

13. prizor

Pride klapa maškar. Napravljeni so v različne tipe klasičnih klovnov: HARLEKIN, BELI KLOVN, KOLOMBINA, CIRKUSANT; z njimi je dekle, ki je nevarno podobno desetemuračku in je RAČKA. Razigrani so, plešejo, se lovijo, prekopicujejo, si nagajajo, zdaj kateri kolegu kolegialno popravi masko.

HARLEKIN Maškare imamo rade
čas maškarade.

CIRKUSANT Povejmo rajši,
da ga imamo najrajši.

KOLOMBINA No, kaj je zdaj, pa res:
a gremok ribniku na ples?

BELI KLOVN Ples se maškaram spodobi.

CIRKUSANT Molčeča gospodična v opravi golobji,
če bi spregovorili, prav bilo bi. *(Ji nagaja.)*

RAČKA se umika vsiljivemu CIRKUSANTU.

HARLEKIN Tudi jaz bi dejal,
bilo da bi prav.

CIRKUSANT S takim mičnim telesom
bi se napravili v klovnos ...

BELI KLOVN Bom lahko z vami plesal?

HARLEKIN *(Kolombini)* Molči, kot da nima besed.

KOLOMBINA Ne glej drugih žensk. Te bom dala na led.

CIRKUSANT Če ne govorijo, bi pa ta kljunčkata usta
nam danes, za Pusta,
kakšno veselo zapela?

BELI KLOVN Tako pa ne pride iz njih ne črna ne bela.

CIRKUSANT Nobene ne odkrhne,

nobene ne črhne.

HARLEKIN   Odplešimo na ples! Upam, da bo zelo žalostno.
*Se primejo za roke in odplešejo, RAČKA mogoče kar malo nerada,
vendar jo družčina potegne s seboj.*

14. prizor

Pride RAČEK: precej je poklapan. Zapoje PESEM DESETEGA BRATA.

RAČEK   — Po ugasnjenih očeh,

ki nikoli jih smeh

ne razvedri,

nas prepoznate,

nas, desete brate

med živalmi in ljudmi.

— Po kapi, ki ne gre h glavi,

po neprav dolgih rokavih,

po čevlju, ki pošvedra se,

po barvah, ki so vsaka zase,

nas prepoznate,

nas, desete brate.

ZBOR   (*neviden, kot šepet vode*)

In po tem ga prepoznate:

iz ušes mu gleda kosem vate,

da ne sliši se beseda,

ki velja posebej zate:

(Raček si zatisne ušesa.)

Grd, grd, grd!

Poglej se, racman, o poglej, poglej se,

kako si grd, grd, grd, grd, grd, grd, grd ...

RAČEK   O voda, voda, voda ...

15. prizor

Razigrana skupina maškar, isti kot prej — HARLEKIN,, BELI KLOVN, KOLOMBINA, CIRKUSANT — burno plešoč prihitijo k ribniku, s seboj vlečejo RAČKO. Najprej ne opazijo grdavža desetega RAČKA in poplesujejo tako kot prej, uganjajo majhne vragolije, si nagajajo in tudi pomagajo. Potem pa ga ugleda PAVLIHA. Ogleduje si ga, potem tudi drugi.

BELI KLOVN Kako si je pa tale dečko

počesal prečko?

CIRKUSANT Dobro si se našemil, spačko!

HARLEKIN Zdaj vem! Gospodična me spominja na račko.

KOLOMBINA Preveč se zanimaš za gospodično!

Če udarim, zadenem odlično.

(Hoče mahiniti svojega Harlekina, a seveda zgreši.)

Obkrožijo RAČKA; edino gospodična RAČKA ostane pri kraju, vendar pogleduje proti njemu, kar on opazi in očitno se privlačita.

CIRKUSANT Lejte, še ena maškara: grozljivo

neznano bitje strašno iz vesolja.

(Mu nadene svojega metuljčka.)

HARLEKIN Prav žalosten, vendar oblečen živo.

Bo letos mode takšna čudna volja?

BELI KLOVN Kaj čakamo, plešimo!

(Zapoje, drugi mu pritegnejo.)

— Ko pride čas spomladni,

in ko se Gregor bliža,

razlega se na gmajni

neena ptičja viža.

KOLOMBINA — Ganljive in vreščave

se pelo bo in drlo,
vse znajo jih iz glave,
na pamet, na vse grlo.

CIRKUSANT — Pri tem vsaka po svoje

razume, kaj naj poje.

BELI KLOVN — In pojejo vse sorte

in kot se le da forte.

HARLEKIN Poprašam najbolj glasno,

kaj hočeš reči s tem? (*Objame Kolombino, poje nji.*)

Da poješ, mi je jasno,

kaj poješ, pa ne vem.

ZBOR Ljubezen srca vnema

perjadi in ljudem,
vselej le ena tema,
naj kamorkoli grem.

KOLOMBINA “Da pojem, mi je jasno,

kaj pojem, pa ne vem.”

BELI KLOVN (*racama*) A bosta vidva kaj plesala?

A vama ples ni dosti gala?

KOLOMBINA Vidva, ki vajina kostuma

pri istem mojstru sta sešita,
kaj se gledata brez uma?

ZBOR Roko v roko, zaplešita!

CIRKUSANT Po mojem tadvu sta rabila

najbrž dosti trde vaje ...

BELI KLOVN Takšna so pri nas pravila:

race plešejo racaje!

Klovni so prav otročji: zdaj vsi oponašajo racajoči ples zanesenega para ... Spomnili so se neumnega smučarskega plesa izpred let, nekaj takega, kot "vsi smo račke" je bil tekst: tisti ples se je plesalo v povorki, tako se zdaj primejo za rame in grdo racaje jo menda kanijo odplesati. Iz samega usmiljenja se stemni,

16. prizor

takoj potem pa že neusmiljeno cvrkotanje ptic in znenada jarko, belo jutro. RAČKA in RAČEK, sama, objeta, se predramita, maneta si oči.

RAČKA Polnoč je minila.

RAČEK Že zdavnaj. Zakaj pa bi morali s kurami spat.

RAČKA Hočem reči, polnoč je minila ...

RAČEK Hočem reči, zakaj pa bi šla raca s kurami spat.

RAČKA Namreč ... opolnoči ... se masko ...

RAČEK Kdor jo ima.

RAČKA Seveda, kdor ne, pa ne.

RAČEK Hočem reči — pa ne.

RAČKA Še zmeraj si tako strašno našemljen, da me kar srh spreletava.

RAČEK No, gospodična, veselilo me je ...

RAČKA Ampak?

RAČEK Ampak čakajo me opravki. (*Skoraj bolj zase.*) Pust je mimo, mimo kratki čas sanjarij in nepristriženega upanja — prišel je trenutek, ko naj se zanesena glava strezni —. Nasvidenje.

RAČKA Ampak!

RAČEK Nikoli te ne bom pozabil.

RAČKA Grdoba si.

RAČEK To ni nič novega. (*In vendarga je zadelo in se prizadet znova obrne, da bi odšel.*)

RAČKA Grdoba nesramna si, ker te nič ne zanima, kdo se je našemil v mlado, gosje neumno in pošastno grdo raco ...

RAČEK Zanima me, pa sem ... preplah,
me je namreč sram in strah ...

RAČKA Daj, pusti rime, teleban.
Za hipec se obrni stran.
No, prosim te;

RAČEK se obrne proč.
(*Račka si sname nekaj komaj opaznih dodatkov.*)
zdaj je pa čas,
da se pokažem, kdo sem jaz.
Obrni se in me poglej!

RAČEK Prijazna raca, slejkoprej ...
Poslovil sem se, grem. Hitim.

RAČKA Gre — jaz pa jokaj se njim.

RAČEK Sama si rekla: dosti rim.

RAČKA (*stopi nevarno čisto obenj*) Kaj si pod masko? Radovedna sem, ni lepo ... Kdo si?

RAČEK Nimam maske. To ni lepo. Nisem maškara. Jaz sem jaz — in ni me nič sram. Takšen sem. In nič drugačen. Nič lepši.
Zbogom. (*Se odpravi.*)

RAČKA Takšen si? (*Zgrožena.*) Je to mogoče? (*Gleda za njim.*)
Počakaj. (*Plane za njim.*) Ostani!

RAČEK zastane. Saj je tudi le stežka odhajal.

RAČKA Saj ni mogoče. Tole že nisi ti! Takšen ne moreš biti. (*Mu sname metuljčka.*) Tako, zdaj pa je fant že podoben spodobnemuracmanu.

RAČEK Naj se mlada rasa ne zafrkava. Čisto dobro vem, kako je z menoj ... Videl sem se v ribniku ... Videl sem se v očeh zgroženih živali, se videl v preziru živih bitij, grmi so me podili iz svojega zavetja ...

RAČKA Moje oči te vidijo lepega. Objemiva se ...

(Široko razprostreta roke, kot da bi ostalo tu še nekaj klovnovskega duha.)

17. prizor

Pride svetnik GREGOR.

GREGOR "Objemiva se," to pa je iztočnica za moj nastop. Moje spoštovanje, mladi par.

RAČEK Kdo ste pa vi?

GREGOR Mi? *(Se ozre naokoli.)*

RAČEK *(ves zmeden)* Namreč oni ...

GREGOR Jaz sem en ti, ki se mu reče Gregor in ženim perjad. Delo je veselo, ampak sem pa jaz ena puščoba ... Ravno kar, tamle zgoraj, pravi Peter na vratih: "Gregor gre dol — kaj je zdaj: dol ali gor?" Sem kar zarohnel, pa pravi: "Ne poznaš štos." Poznam jaz štos, ampak ga ne maram. Sem tako resnoben, da sem že kar puščoben. Namreč ne maram ne duhovičenja ne duhovitosti. Se nikoli ne smejem. Pa še danes sem še posebej nekam nataknjen, sem vstal na levo nogo. No, prvič, stopita skupaj.

RAČKA Bolj se pa ne da.

RAČEK Ne, saj že podirava osnovne naravne zakone o dveh telesih na istem mestu ...

GREGOR Drugič ... A bi mi kdo prišepnil? *(Pogleda navzgor.)*

GLAS Z NEBA Drugič — si pa zapiši.

GREGOR Prvič ... Sta stopila skupaj?

RAČEK Bolj se ne da.

GREGOR Drugič ... Kdo ne bi pozabil teksta, ki ga kar naprej ponavlja?

Drugič ... Poglejta se v oči. Pogled naj bo dolg in zgovoren.

(RAČEK in RAČKA vneto prikimata.)

GREGOR Tretjič, objemita se.

RAČKA Saj to sem pa jaz že prej rekla?

GREGOR Tisto je bilo moja iztočnica za vstop. In potem rečem: "Moje spoštovanje, mladi par." In reče raček: "Kdo ste pa vi?" In jaz rečem: "Mi?" in se ozrem naokoli ...

RAČEK Zadosti ...

RAČKA Četrtič!

GREGOR Četrtič ... Hm, hm. *(Pogleda navzgor.)*

GLAS Z NEBA Četrtič: poročena sta in nadaljujta vrsto.

GREGOR Že vem: dahnita usodni 'Aha'.

RAČEK Aha!

RAČKA Aha!

GREGOR *(pogleda navzgor)* Prav lepa hvala. Oženjen si in ti omožena.

Pirovala pa bosta sama, čaka me ogromno dela. Izvolita poročni list. Čestitamo. Zbogom. *(Zase.)* Pa vse pernato se ženi naenkrat. En dan na leto se moram pretrgati od dela, drugi čas pa sam nebeški dolgčas. *(Vendar zastane in ju opazuje: ni taka puščoba.)*

RAČEK In poslej ...

RAČKA ... Bova živela skupaj.

GREGOR Pa vesta, da je to pri racah za vse življenje?

RAČEK Zdaj sva — par.

RAČKA Na bregu jezera med šašjem bova napravila lepo
enodružinsko gnezdo.

GREGOR ... In zvalila bosta rod grdih, srečnih rac. (*Zamišljeno odkima
in se odpravi dlje.*) Naj živijo dolgo in dobro pod prostranim
nebom, razpetim tamle zgoraj za streho vsem vam ... —
Pojte, ptice, pojte, ptičji pari, iztočnic mi dajte, iztočnic, da vas vse
poženim, da bo ob letu spet glasno in veselo ...
Da bom imel spet delo ... (*Na vse grlo zajucka.*)

*(Zavriskajo še vsi soigralci in se zgrnejo okoli parčka. Zaplešejo in
zapejejo v ljubezniv poklon spoštovanemu občinstvu.)*